

Artikel

Klimaatverbeelding als artistieke praktijk

Carlo De Gaetano,
*Queer as the
Ocean*, 2023,
tijdens Warming
Up Festival 2023
in Tolhuistuin

Laura Cull Ó Maoilearca, Sabine Niederer en Patricia de Vries

Een ander perspectief op klimaatverandering

Door perspectieven aan te dragen en invoelbaar te maken, kunnen kunstenaars verschil maken. Ook bij hét vraagstuk van onze tijd: klimaatverandering. Van installaties en performances tot fotografie en stadswandelingen, artistieke onderzoeksprogramma *Climate Imaginaries at Sea* maakt onderbelichte en niet-westerse perspectieven zichtbaar in het publieke gesprek over klimaatverandering.

Portret uit de serie
*Queer as the
Ocean*, 2023, door
Carlo De Gaetano

Klimaatverandering is een van de grootste maatschappelijke uitdagingen van onze tijd. En een aanjager van talrijke vragen. Hoe gaan we anders om met onze leefomgeving? Hoe maken we de toekomst voorstelbaar wanneer die onzeker is? Hoe geven we ruimte aan emoties en zorgen over die ongewisse toekomst zonder te vervallen in moedeloosheid? Hoe ontwikkelen we handelingsperspectieven die recht doen aan de complexiteit van het klimaat? En hoe gaan we om met de ingrijpende gevolgen van klimaatverandering die nu al op veel plekken ter wereld merkbaar zijn?

Klimaatverandering vraagt om wereldwijde systeemverandering, beleidsinterventies, juridische kaders, technologische innovatie en sociaal-maatschappelijke omwentelingen. Bij dit alles kan kunst een belangrijke rol spelen in hoe we klimaatverandering waarnemen, begrijpen en ervaren. Onze ideeën over klimaat worden niet alleen gevormd door cijfers en rapporten, maar ook door verhalen, beelden en emoties. Kunstenaars kunnen verschil maken; niet met concrete oplossingen, maar door perspectieven aan te dragen en invoelbaar te maken. Bijvoorbeeld via materiaal, beeld, taal, performance of samenwerking met gemeenschappen. Maar ook door het creëren van ruimte voor verwarring, voor niet-weten. →

Meervoudige perspectieven

In 2022 werd *Climate Imaginaries at Sea* geïnitieerd, een artistiek onderzoeksprogramma met het doel om onderbelichte en niet-westerse perspectieven zichtbaar te maken in het publieke gesprek over klimaatverandering en zeespiegelstijging. Daartoe werden drie ‘studio’s’ voor artistiek onderzoek opgericht: niet-westerse perspectieven kregen een centrale plek in een studio gehost door de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK); de studio voor meer-dan-menselijke invalshoeken werd bij de Hogeschool van Amsterdam opgezet (HvA), en materiaal- en grondstoffenonderzoek kreeg een studio aan de Gerrit Rietveld Academie. Elke studio vormt sindsdien een onderzoeksgroep van kunstenaars, ontwerpers, studenten, docenten en maatschappelijke en culturele partners (zoals het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid en Framer Framed). In ‘open studio’s’ wordt lopend werk gepresenteerd aan studenten, docenten, onderzoekers, betrokkenen uit de praktijk en een breder publiek van geïnteresseerden.

Onze ideeën over
klimaat worden
niet alleen gevormd
door cijfers en
rapporten, maar
ook door verhalen,
beelden en emoties

De vorm van dit artistiek en praktijkgericht onderzoek is divers: van installaties, performances en geluidswerken tot fotografie, publicaties, podcasts en stadswandelingen. Deze pluriformiteit weerspiegelt het streven naar meervoudige perspectieven, met als doel om verschillende publieksgroepen aan te spreken, zowel op rationeel, emotioneel als zintuiglijk niveau. Ook benadrukt het dat klimaatverandering geen enkelvoudig of lineair probleem is; de verschillende formats laten de verwevenheid van ecologische, economische, koloniale en sociale en politieke dimensies zien. Deze aanpak maakt duidelijk dat er niet één waarheid en één oplossing is.

*Climate Imaginaries*¹ laat zien hoe artistiek onderzoek kan bijdragen aan grotere transitievraagstukken. Het programma onderzoekt niet zozeer wat er moet veranderen, maar eerder wie er betrokken zijn bij die verandering, hoe die wordt verbeeld, en de breedte van het veld waarbinnen die verandering kan beginnen. De inzet is niet om antwoorden te geven, maar om ruimte te maken voor complexiteit en voor het herwaarderen van kennis die vaak gemarginaliseerd wordt, zoals die van jongeren, niet-westerse perspectieven en niet-menselijke actoren (de natuur). Het komende jaar worden de inzichten uit *Climate Imaginaries* gebundeld in onder andere een online cursus voor docenten in het hoger (kunst)onderwijs en in een desktop-documentaire. Deze komen beschikbaar voor studenten, docenten, onderzoekers en professionals binnen en buiten de kunsthogescholen, met als doel om verbeeldingspraktijken verder te verdiepen.

Voorbeelden uit de studio's

The Power of Water is een samenwerking tussen lector Laura Cull Ó Maoilearca (AHK), co-designpartner The Beach en Villa Zapakara, een kindermuseum in Paramaribo, met kunstenaar Dorothy Blokland. In workshops in Nederland en Suriname onderzochten en verbeeldden kinderen en jongeren (8–15 jaar) hun relatie tot water, klimaat en gemeenschap via storytelling, performance en spel. Tot nu toe werkte het project met vijf groepen uit Amsterdam Zuid-oost, Noord en Nieuw-West. En in Suriname met twee groepen: jongeren uit verschillende kindertehuizen in Paramaribo en jongeren

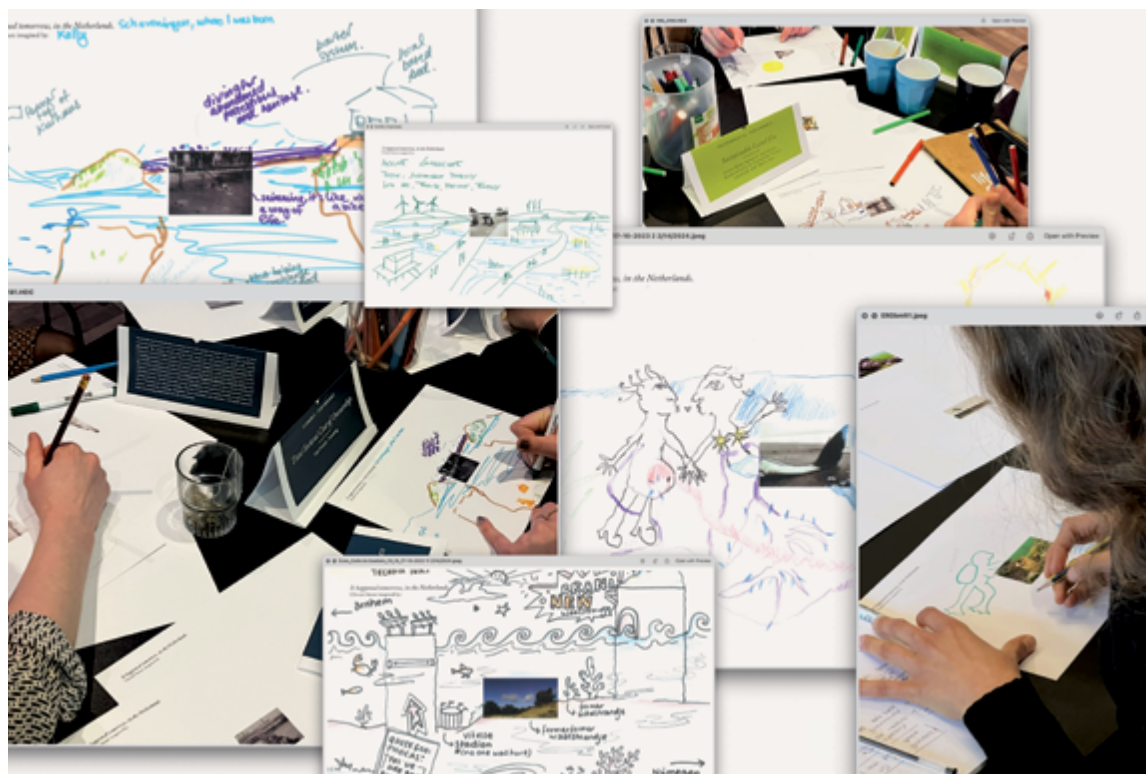
Deelnemers
aan workshops van
The Power of Water,
Paramaribo, 2024.
Fotografie: Kenzow
Lashley

die buitenschoolse theaterlessen volgen bij theaterschool OnStage Performing Arts. In 2026 reist het project naar Curaçao om met een nieuwe groep jongeren samen te werken via het Children's Museum Curaçao. Een centraal doel van het project is het delen van kennis en verhalen tussen de verschillende contexten waarin de jongeren zich bevinden. De gevolgen van klimaatverandering en kolonialisme verschillen sterk per locatie. Het project wil recht doen aan die verschillen en tegelijk werken aan gedeelde praktijken en vormen van solidariteit richting klimaatrechtvaardigheid, over grenzen en verschillen heen.

Bij de HvA werkt ontwerper en artistiek onderzoeker Carlo De Gaetano met het Instituut voor Beeld en Geluid aan manieren om erfgoedcollecties aan te wenden bij het nadenken over de toekomst. In de workshopreeks *It Happened Tomorrow*, georganiseerd op festivals en conferenties, gebruikten deelnemers watergerelateerde archiefcollecties om toekomstbeelden te tekenen, waarin manieren van leven met stijgend water worden verkend. Die manieren werkte De Gaetano uit tot speculatieve videodagboeken die tentoongesteld zijn in onder andere de Tolhuistuin, tijdens het Warming Up Festival. Daarnaast werkte De Gaetano aan de portrettenreeks *Queer as the Ocean*, die een toekomst schetst waarin mens en waterwezen steeds meer in elkaar opgaan. Gemaakt met Midjourney is de reeks ook een onderzoek naar de mogelijkheden van generatieve AI als speculatief hulpmiddel en stelt het werk vragen over de ecologische en auteursrechtelijke implicaties van het medium. De reeks was onder andere te zien op het Amsterdam Dance Event, Warming Up Festival en Society 5.0. Zoals onderzoeksjournalist Leonie Coppes in *de Volkskrant* schreef, is 'de manier waarop de afgebeelde wezens elkaar troosten [...] in deze tijd van onzekerheid veel waard'.²

Kunstenaar Müge Yilmaz werkte met studenten Architectural Design en Textile van de Gerrit Rietveld Academie. Tijdens haar onderzoeksproject, getiteld *S.A.L.T.*, onderzocht Yilmaz samen met studenten de impact van verzilting op bodem, water, architectuur en toekomstige ecosystemen. Wat gebeurt er wanneer de bodem verzilt door zeespiegel-

Foto's en tekeningen van workshops *It Happened Tomorrow*, geleid door Carlo De Gaetano, 2023

stijging en verzakkend land? Het onderzoek resulteerde in *Salaxis*, een studentenexpositie waarin een zesde eiland werd verbeeld (een speculatieve uitbreiding van de vijf bewoonde Waddeneilanden in Nederland), gevormd door zout. De studenten presenteerden hun werk *Neverneverland* in Amsterdam. Yilmaz' residentie markeerde bovendien de lancering van de eerste editie van haar serie *Future Guide for the Salty Forager*. Dit boekje, het eerste in een reeks speculatieve forageergidsen gesitueerd in het jaar 2124, fungeert als zowel een praktische als verbeeldingsrijke gids voor het verzamelen van zoute planten. Het biedt toekomstige lezers inzichten in hoe te oogsten van en leven met zilte flora.

Impact aantonen

De kracht van het onderzoek van *Climate Imaginaries* zit in de veelvormigheid. Tegelijkertijd past dat niet altijd binnen de huidige kaders voor het meten van impact. Hoe toon je impact aan in een veld waar betekenis zich niet laat vangen in cijfers of indicatoren? In de context van artistiek onderzoek betekent impact zelden een lineair of eenduidig effect. Het gaat vaak om

verschuivingen in perspectief, het openbreken van vanzelfsprekendheden, het ontstaan van nieuwe vormen van collectiviteit en het ervaren van ambiguïteit. Binnen *Climate Imaginaries* wordt gewerkt aan een nieuw concept om de impact van kunst- en cultuurprojecten te begrijpen, vooral van projecten die bijdragen aan maatschappelijke verandering. Daarbij laten we ons inspireren door het werk van de Zwarte feminist adrienne maree brown, die het fractaal gebruikt als model; wanneer een patroon zich oneindig herhaalt van klein tot groot, zoals in de natuur bij vertakkingen in bomen en rivieren. Zij laat zien dat ook veranderende patronen binnen individuen en gemeenschappen kunnen zorgen voor dezelfde veranderingen in het groot, in de maatschappij.³ Vanuit dit perspectief onderzoeken we hoe impact zich manifesteert op verschillende niveaus, van persoonlijk tot collectief en zelfs systemisch. Zo kan de betekenis van artistiek onderzoek binnen bredere maatschappelijke contexten beter worden gedeut. Het kleinschalige is daarbij niet minder relevant dan het grootse: 'What we practice at the small scale sets the pattern for the whole system'.⁴ Uiteindelijk

gaat het niet om het meten van impact, maar om het bewerkstelligen van verandering. Tijdens eerdere samenwerkingen binnen *Climate Imaginaries at Sea* bleken drie attitudes daarvoor in het bijzonder van belang.

Wederkerigheid

In discussies over de impact van artistiek onderzoek ligt de nadruk vaak op wat een interventie kan betekenen voor een gemeenschap. Maar je kunt het ook omdraaien: wat kunnen gemeenschappen betekenen voor het artistiek onderzoek? Hoe worden wij, als (artistiek) onderzoekers en onze ideeën over kunst, beïnvloed door de omgeving waarvan we deel uitmaken? Dat is niet alleen inhoudelijk, maar ook ethisch van belang: wat geef je terug aan de omgeving waar je lering uit trekt?

(Zelf)reflectie

Waar wordt gesproken over creatieve interventies, bestaat het risico dat kunstenaars buiten de regels van de maatschappij worden geplaatst die zij juist willen bevragen. Dit creëert een valse scheiding tussen kunst en publiek. Zo ontstaat het risico dat kunstenaars worden gepositioneerd als boodschappers die anderen vertellen hoe te leven, zonder dat zij reflecteren op hun eigen positie. Het actief onder ogen komen van de eigen (voor)oordelen is daarom belangrijk.

De eerdergenoemde internationale partners van *Climate Imaginaries* wijzen op het belang van langdurige samenwerkingen die lokaal zijn ingebed.

Kijkend naar de *The Power of water-*workshops kunnen we concluderen dat wat werkt in Amsterdam-Noord, niet automatisch werkt in Amsterdam-Zuidoost of in Paramaribo. Het programma werd dan ook telkens aangepast om goed aan te sluiten op de groep en hun leefwereld.

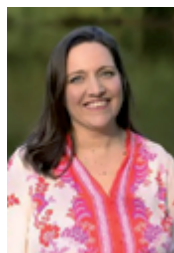
Pluriformiteit

Verschillende vormen van artistiek onderzoek spreken niet alleen verschillende doelgroepen aan, maar ook verschillende manieren van ervaren. Een installatie, film of performance kan gevoelens en emoties oproepen die aan de basis liggen van gedragsverandering, en die niet snel worden opgeroepen door een wetenschappelijk rapport. Zo wordt kennis over klimaatverandering breder dan de academische inzichten. De mogelijkheid ontstaat voor kennisproductie van onderop, vanuit gemeenschappen, kunstenaars en activisten. Dit kan het gevoel van betrokkenheid versterken. Bovendien krijgen niet-westerse en meer-dan-menselijke perspectieven de ruimte, waardoor we een breder begrip kunnen opvatten van klimaatverandering.

De studio-aanpak van *Climate Imaginaries* biedt aanknopingspunten voor beleid dat langdurige samenwerking tussen onderzoek, onderwijs en het werkveld mogelijk maakt. Het programma benadrukt de waarde van artistiek onderzoek als volwaardige kennispraktijk, met een eigen logica, methodologie en impact. Door pluraliteit in vorm en uitkomst te omarmen, wordt ruimte gecreëerd voor verschillende manieren van kenniscreatie, en daarmee voor verschillende vormen van betrokkenheid. •

Noten

- 1 Het programma heeft steun ontvangen van het Centre of Expertise for Creative Innovation (CoE CI), NWA Route Kunsten, binnen 'Bit by bit, or not at all' en SIA, binnen SPRONG 'Verbeelding in Transities'. The Power of Water heeft aanvullende financiering ontvangen van DutchCulture, Fonds voor Cultuurparticipatie en het Nederlands Letterenfonds.
- 2 Coppes, L. (2023) 'Op het Warming Up Festival laten makers zich inspireren door het klimaat'. Op: www.volkskrant.nl, 1 november.
- 3 brown, adrienne maree (2017) *Emergent strategy: shaping change, changing worlds*. Chico, CA: AK press, p. 32
- 4 Idem, p. 53.

Laura Cull Ó Maoilearca is lector aan de Academie voor Theater en Dans van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en professor in Performance Philosophy aan de Universiteit van Amsterdam. Fotografie: Kirsten van Santen

Sabine Niederer is lector Visual Methodologies aan de Hogeschool van Amsterdam. Fotografie: Joris van den Einden

Patricia de Vries is lector Art & Spatial Praxis aan de Gerrit Rietveld Academie en Programmamanager van ARIAS, platform voor artistiek onderzoek in Amsterdam. Fotografie: Monique Kooijmans